

A KÖNYV ÚTJA A SZERZŐTŐL A KÖZÖNSÉGIG

IRTA RANSCHBURG VIKTOR

Talán nem von le semmit a könyv magasztos kulturális lényéből, ha egyszer tisztán gazdasági szempontból foglalkozunk vele. Ugy hisszük, hogy a könyv tartalmi és művészi jelentőségéről, különösen ezen a helyen, nem kell beszélnünk; ez minden könyvbarátnak, sőt minden művelt embernek ma már lényéhez tartozik; itt sem kioktatásra, sem lelkesítésre nincs szükség. Ellenben bizonyára szívesen fogadják a könyv kedvelői, ha egyszer ezt a lelkünkhöz nőtt legjobb, legmeghittebb barátunkat egypár pillanatra mint *anyagi* valamit, mint *árucikket* szemléljük, a maga igazi mivoltában, keletkezésében, pályafutásában, biológiájában és morfológiájában.

Nézzük elsősorban, ki és mi kell ahhoz, hogy a szellemi termék az író lelkéből való megteremtésétől fogva mint kész könyv kerüljön kezünkbe.

Leglényegesebb tényezők: a *kiadó*, mint vállalkozó, a *nyomdász* és *könyvkötő*, mint technikai előállító, a *könyvkereskedő*, mint elárusító, illetve terjesztő. Ezek a könyvprodukciónak és könyvterjesztésnek tervezői és végrehajtói, akik a könyv anyagáról (papír, kötés) és művészi kellékeiről is gondoskodnak. Ezeknek elgondolásától, hozzáértésétől függ a könyv megszületése, külső mivoltának ezerfélesége, létének úgyszólván minden mozzanata, a szerzőtől a vevőig való életfolyása.

Első látszatra talán meglepő, hogy az, amit rendszerint nem szoktunk egyébnek tekinteni, mint az író művének és aminek minden egyéb elemét kész adottságnak szoktuk elfogadni, annyiféle kézen megy keresztül, amíg hozzánk eljut. Szerzőre és technikai üzemre igazán szükség van. De már a kiadó szerepe kikapcsolhatónak látszik, vagy talán a könyvkereskedő? Miért nem maga a szerző vagy a nyomda végzi a kiadó ténykedéseit, vagy mért nem a kiadó adja el a könyveket közvetlenül a közönségnek a könyvkereskedő megkerülésével?

Nézzük egy kicsit a dolgok történeti fejlődését.

A klasszikus ókorban, különösen Athénben és Rómában, a hellén és a római kultúra virágkorában élénk könyv- (kézirat-) kereskedelem folyt, amelynek tagozódása kétségtelenül már magán viseli a mai helyzet képét. A kiadó vállalta a szerző művének sokszorosítását és piacra hozatalát, a könyvesboltok pedig a számos kiadó által elkészített

műveket raktáron tartották és úgy könyvtárak, mint magánosok részére árusították.

Az író kétségtelenül már akkor is — egészen helyesen — nem magához való foglalkozásnak tartotta műveinek anyagi gondozását. Nagyon jól elképzelhetjük, hogy akár Platon, akár Cicero szólt valamelyik élelmes ismerősnek (vagy talán megfordítva, az élelmes ismerős szólította meg az írot), hogy tegye közzé ezt vagy azt a munkáját. A közzététel abból állt, hogy az élelmes vállalkozó beállított egy lektort, aki jól iskolázott rabszolgáknak lediktálta a kéziratot (egyszerre akár ötvennek is), és az így létesült kézirat-tekerceket árusította. Tudunk esetekről, hogy ilyen módon egy nap ezer példány készült el valamely költői műből. A könyvek ára a tekercek anyagához, az írás gondosságához, szépségéhez képest váltakozott. Az ilyen üzletek fejlődése mellett valószínűleg már az is előfordult, hogy a vállalkozók biztaták az írókat, hogy minél többet produkáljanak, az író pedig — ha nem is részesült anyagi jutalomban — örömmel látta, hogy gondolatai, lelkének termékei minél nagyobb mértékben elterjednek. Hiszen mindenkinek, aki bármi téren is valami újat tud teremteni, legbensőbb vágya, hogy érzései, gondolatai minél többek kincsévé váljanak; és amióta a betűvetést ismerik, lehetett-e nagyobb elégtétele a nagy gondolkodóknak és költőknek, mint az, hogy műveik iskoláikon kívül és életük korán túl is hatással legyenek a tömegekre.

A görög és római államok és kultúrák bukásával letűnt ez a pompásan kifejlődött üzletág: az ókori könyvkiadás és a könyvkereskedelem is. Szerencsére fennmaradtak egyes példányok a számtalan kéziratokból és a gondviselés végtelen kegyelmének kell tekintenünk, hogy a középkorban a kolostorok csendje és a barátok szemlélődő életmódja megadta a keretet arra, hogy az ókor pompás és hatalmas szellemi életének termékeiből sokat, nagyon sokat át lehetett menteni az újabb századok megtermékenyítésére. De az a munka, amelyet a zárdák világában a kéziratok másolásával végeztek, amennyire áldásos volt az ókori kultúra megmentésére, mennyiségileg nem fejlődött soha odáig, hogy üzleti szervezést táplálhatott volna és hogy üzleti szervezés termékenyítő hatásában részesült volna. Elsősorban »l'art pour l'art« jelleget viselt, majd a kolostor kézírattárának gazdagítását szolgálta és csak későbbi századokban foglalkoztak megrendelésre folyó másolással és másolatok üzletszerű terjesztésével is. Kátéra és nyelvtanra, majd miscskönyvekre is nagyobb tömegben volt szükség, és ez a szükséglet keltette életre a *könyvnyomtatást*, amely a kéziratok helyét kívánta a gyorsabb és olcsóbb előállítás segélyével pótolni. A könyvnyomtatás felta-

lálása természetesen egészen új helyzetet hozott magával. A tömeges termelés szervezett eladást tett szükségessé; a nyomdász csakhamar megérezte, hogy nyomdai üzeme elég gonddal és munkával jár és hogy nem állhatja a versenyt a többiekkel, ha idejét az eladással tölti és vásárokra jár. A nyomdai üzemek rövidéletűek voltak és sokan csak úgy tudtak magukon segíteni, hogy társas cégekké alakultak, amelyeken belül megteremtődött a szükséges munkafelosztás: az egyik a technikai résszel foglalkozott, a másik az eladást gondozta; és már a XVI. század elején látjuk a munkakörök tagozódását, látunk kiadókat mint vállalkozót, akik a nyomdánál mint megrendelők lépnek fel és látjuk a rendszeres vásárok (Messe) keletkezését, ahová a kiadó-nyomdász magával cipeli újdonságait, hogy azokat az odaseregltő könyvkereskedőknek bemutassa és eladja. A terjesztés maga annál inkább vette fel a különálló üzleti szervezet jellegét, mert csakhamar rájöttek, hogy nem lehet a tömördek termelést fix számlára eladni és arra kényszerültek, hogy bizományi számlát vezessenek be kiadó és könyvkereskedő közt, melynek elszámolását a következő évi vásárra kellett hagyni, amikor a könyvkereskedő az eladottakat kifizette, a többieket pedig vagy visszahozta, vagy a kiadó rendelkezésére tartotta. Ez a nehézkes, bonyolalmas elszámolási rendszer a német könyvkereskedelemben és nálunk is a mai napig fennáll, sőt legújabbban Angliában és Franciaországban is mindinkább tért hódít. A világháború pénzbősége és könyvszomja idején úgy látszott, hogy a készpénzvásárlás a bizományi rendszert végleg kiszorítja, de a konszolidáció ismét életrekellette ezt. Már ez az elszámolási rendszer egymagában is magával hozta a könyvkereskedelem önálló üzletággá fejlődését, mely az újabb idők hatalmas tudományos és szépirodalmi termelése mellett oly fontos és nélkülözhetetlen tényezője lett az irodalmi életnek, hogy kultúránk ezen üzletág nélkül el sem képzelhető.

De a könyv útjának kiadó, technikai üzem és könyvkereskedelem szerint való tagoltságának szükségességét nemcsak az imént vázolt fejlődési folyamat igazolja, hanem könnyűszerrel bizonyíthatjuk ezt »a contrario« is.

A szerzők ugyanis nincsenek mindig elragadtatva kiadóiktól és elég sűrűn előfordult már, hogy feleslegessé akarták tenni ezt a tényezőt, és tömörültek abból a célból, hogy közvetlen összeköttetést keressenek a könyvfogyasztó közönséggel. Meglepő, hogy ezek az annyira érthető és látszólag annyira helyes kísérletek mily gyorsan meg szoktak akadni, és hogy mily rövid időn belül jöttek rá úgyszólván minden egyes esetben arra, hogy még ha a közönség különleges rokonszenvére és belátására

appelláltak is és ha könyveiket a megszokott árnál olcsóbban kínálták is, vállalkozásaik nem voltak életképesek.

A könyv útját azonban nemcsak hosszmetsetben: a multtól a jelenig érdemes végigkísérni, hanem érdekesnek és tanulságosnak látszik a könyvkiadó és könyvkereskedelem keresztmetsetét: jelenkori szervezetét és életbevágó problémáit is nagy vonalakban bemutatni.

A kiadó tevékenysége három irányban kell hogy érvényesüljön: *a kiadványok megválasztásában, a technikai kivitel irányításában és a terjesztés gondozásában.*

A helyes megválasztásban kétféle a kiadó felelőssége. Hibákat követhet el abban, amit kiad, és néha még súlyosabbakat abban, amit magától elhárít. Egy modern kiadóvállalat nem nélkülözheti az irodalmi tanácsadók egész vezérkarát; csakis ezek segélyével képes a hazai és külföldi irodalom minden mozzanatát figyelni és a felbukkanó tehetségeket felismerni.

A technikai előállítás szintén folyton újabb problémák elé állítják a kiadót. A folyton fejlődő könyvivar és könyvművészet tág teret nyit a könyv külsejének tökéletesítésére. A gazdasági szempontok figyelembevétele mellett a lehető legszebb, legjobb, legtartósabb és mindenben legcélszerűbb kiállításról kell gondoskodnia.

És a kiadványok terjesztése körül is sokat vár a kiadótól az irodalom. A kiadónak kell arról gondoskodnia, hogy a nála megjelent könyvek állandóan, újból és újból a közönség figyelmében részesüljenek, más és más, újabb és újabb módokat, ötleteket kell igénybe vennie, hogy feledésbe ne merüljenek, néha ügynöki kart mozgósít, máskor hirdetések, jegyzékek, prospektusok segélyével igyekszik kiadványainak kelendőségét előmozdítani.

Legfontosabb hivatását azonban akkor teljesíti, mikor új írók érvényesülését mozdítja elő és amikor saját iniciatívából kezdeményez akár szépirodalmi, akár tudományos könyveket és sorozatokat; amikor mint megrendelő lép fel az írókkal és tudósokkal szemben, amikor alkalmat ad olyan munkák megírására, amelyek kezdeményezése nélkül egyáltalán nem létesültek volna. Éppen a mi irodalmunkban igen nagy és fontos munkák keletkeztek olyan módon, amelyek számottevő tényezői lettek művelődésünknek.

A jól felszerelt könyvkereskedés (szortiment) nélkülözhetetlen segítőtársa minden tudományos munkálkodásnak. Bibliográfiai segéd-munkái útján összehordja a tudományos bűvárkodáshoz szükséges művek jegyzékét és beszerzi azokat akár bel-, akár külföldi kiadóktól. Rendszeresen meghozatja az újdonságokat, amelyeket nemcsak kira-

kata és üzlethelyisége által tesz hozzáférhetővé és szemlélhetővé, hanem megtekintési küldemények útján könyvbarátoknak kényelmes áttekintést és bevásárlást biztosít. Folytatásos kötetekben vagy füzetekben megjelenő munkák rendes szállítására berendezkedik, jegyzékek, prospektusok szétküldésével is fenntartja és fejleszti az összeköttetést a közönséggel. Oly fontos kulturális tényező, hogy bizvást tekinthetjük valamely ország vagy város kulturális fokmérőjének és ne mulasszuk el hozzátenni, hogy Budapestet és némely vidéki városunkat könyvkereskedéseinek száma, nagysága, berendezése és nagyszerű vezetése méltán emeli a legmagasabb fokra ezen a téren. Vidéki városaink közül különösen Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs és Sopron érdemelnek külön megemlést, mint egészen nagystílú empóriumok.

Ezen üzletágnak magasrendű mellékhajtása az antiquarium. A rendes könyvkereskedés (szortiment) az élő irodalom üzleti központja; a komoly irányú, ú. n. tudományos antiquarium pedig az összes korok irodalmát bevonja működésébe; raktáráról időnként jegyzéket bocsát ki, amelyek jelentékeny segédforrásai a tudományos foglalkozású egyének, a tudományos intézetek, valamint könyvbarátok könyvszükségletének. A szortiment-könyvkereskedés éppúgy, mint az antiquarium jelentékeny nemzetközi kapcsolatot is jelentenek, hozzáférhetővé teszik a külföldi irodalmat és — különösen mióta Trianon által széleskörű külföldi magyarsággal is kell számolnunk — elég jelentékeny kivitel is bonyolítanak le.

Nálunk az irodalom értékes termékei legritkább esetben maradnak kiadatlanul, sőt a fogyasztáshoz arányítva majdnem túlzott tevékenység uralkodik az irodalmi termelésben és a terjesztésben egyaránt és ez a versengés nem marad befolyás nélkül a könyvek árára sem.

A könyv ára számos körülménytől függ és ezek közt igen fontos szerepe van annak a példányszámnak, melyben valamely könyv megjelenik. A könyv ára fordított arányban áll az eladható példányszámmal, vagyis minél többet lehet egy könyvből eladni, annál olcsóbb áron lehet azt a közönségnek felajánlani.

Arra már minden kiadó rájött, hogy kiadványai annál olcsóbbak lehetnek, minél többet nyomtat és hogy — amint az ár alacsonyabb — többet is adhat el az illető könyvből. Csakhogy hány esetben kellett túlzott optimizmusát már megbánnia és mennyi gondot, költséget okoznak a felgyülemelő maradékkészletek, melyek raktárában hevernek. A közönség vásárlóereje korlátolt, a termelés nem áll meg, az újabb és újabb írók és munkák kiszorítják a régieket és így a kiadó kénytelen a példányszámot és az ily úton olcsóbbításra való törekvését mérsékelni.

Ennek viszont természetesen megvan az a következménye, hogy — különösen nehéz gazdasági viszonyok közt — könyv és közönség éppen a magas árak folytán nehezen találhatnak egymásra. Az, amit élő irodalomnak tekintünk, — akár hazai írókról, akár fordításokról legyen szó — ár tekintetében nem léphet ki a szinte törvényszerűleg megadott mederből. A rendes írói tiszteletdíj, a jó papír, gondos nyomás, csinos boríték, illetve szolid és vonzó kötés annál a példányszámnál, amelyet a magyar közönség fogyasztani képes, beleszámítva a terjesztés költségeit is, a ma szokásos rendes árat eredményezi, amelyet nemcsak hogy mérsékelni nem lehet, hanem amely a kiadóság akarata és érdeke ellenére még növekedőben is van, mert a nyomdai munkabérek még mindig emelkednek, a papír ára pedig éppen az utóbbi évben egyrészt az eddigi vám tízszeresre való felemelése, másrészt az összes európai papírgyárak teljes elfoglaltsága és a fogyasztás folytonos emelkedése folytán szintén állandóan drágul.

És éppen a drágulásnak ebben a korszakában éljük át a könyv életének egyik legérdekesebb tünetét, a nemcsak meglepően, hanem szinte megdöbbenően olcsó könyvek megjelenését. Ha több-kevesebb technikai és esztétikai fogyatkozással születnek is világra ezek az olcsó könyvek, mégis örömmel kell üdvözlönnünk ezt a vívmányt, amely sok tízezer embert, akit eddig csak gazdasági helyzete tartott vissza a könyvvásárlástól, abba a helyzetbe juttat, hogy időnként megengedheti magának egypár könyv megszerzését.

A rendes könyvtermelés törvényeit ezek a meglepően olcsó sorozatok nem változtatják meg. Olcsóságuk oka : bizonyos engedmények az anyag minőségében, a kivitelben és bizonyos technikai újítások igénybevétele, amelyek csakis tömegtermelésnél érvényesülnek.

Ezek az olcsó sorozatok többnyire régi írók műveit hozzák, amelyek már nem esnek tiszteletdíj alá és amelyeket nagy népszerűségüknél fogva óriási példányszámban lehet kinyomatni, vagy pedig valamely újság-vállalat melléktermékei gyanánt kerülnek piacra, ami a terjesztés költségeiben és sok egyéb tekintetben is lényeges megtakarítást jelent.

Ez az olcsó termelés nagy kulturális vívmány az irodalom *demokratizálódása* terén, de egészséges gazdasági és kulturális viszonyok között nem szabad, hogy elnyomja és elfojtsa azt a normális könyvtermelést és könyvfogyasztást, amely nélkül az élő irodalom megélni képtelen.

Éppúgy, ahogy a színházak karzatai mellett a földszintes helyek és a páholyok is megtelnek és ahogy azokból, akik ifjúkorukban karzatlátogatók voltak, válik később a drága helyek közönsége ; éppúgy, ahogy

vevője van az olcsó és a drága élelemnek és a ruházatnak egyidejűleg : éppúgy kell, hogy az olcsó könyvek nevelő hatással legyenek a könyv-olvasásra és vásárlásra és hogy a könyv-vevők tömege ezen hatás folyamán az egész vonalon lényegesen bővüljön és szaporítsa idővel azok számát, akik az igazi irodalmi újdonságok megszerzését normális árak mellett rendes életszükségletnek érzik.

Angliában régen láthatjuk, hogy az a könyv, amely jobb kiállításban megjelenésekor hét és fél sillingbe kerül, néhány nap múlva egyszerűbb kivitelben másfél sillingért is piacra jut.

A magyar könyv általában éppen nem mondható drágának. Még a nagy idegen nemzetekkel való összehasonlítás is teljes megnyugtatót nyújthat ezen a téren. Szinte csábító néhány élő példára rámutatni :

Kellermann : Schellenberg Testvérek.

Kötve, németül	M 7.— = P	9·80
Ugyanez magyarul, kötve		P 6.—

Schnitzler : Spiel im Morgengrauen.

Kötve, németül	M 5·50 = P	7·70
Ugyanez magyarul, kötve		P 2·60

Wells : William Clissold Világa.

Kötve, angol eredeti kiadás	22 $\frac{1}{2}$ sh = P	31·50
Ugyanez német fordításban, egy kötetben, kötve		P 15·40
Ugyanez magyarul, két kötetben, kötve		P 16.—
Ugyanez magyarul, új olcsó kiadásban		P 5.—

Berendné : Lüktető Talaj.

Eredeti magyar regény. 2 kötet. 900 oldal, kötve	P	14.—
--	---	------

Összehasonlítva : *Wassermann* : Der Fall Maurizius német eredeti regénnyel cca 600 oldal

	P	14·70
--	---	-------

Lenhossék : Anatomia.

3 kötet, 1300 oldal	P	34·60
---------------------	---	-------

Langer—Toldi : Anatomia.

Német nyelvű, 878 oldal	P	28.—
-------------------------	---	------

Ez az összehasonlítás sokkal többet mond, mint amit belőle első látásra kiolvassunk. Teljesen jogosult volna ugyanis, ha a tízmillió magyarnak készülő könyv sokszorosan drágább lenne a kb. százmillió németnek és a még nagyobb számú angolul beszélőnek készülő könyveknél. A magyar kiadóság érdeme, hogy a technikai újítások legügyesebb kihasználásával és kereseti vágyának okos mérséklésével ennyire le tudja fokozni kiadványainak árát és ezzel lényegesen emelni tudja azok számát, akiknek anyagi helyzete a könyvek vásárlását megengedi.

De a legnagyobb elismerés és dícséret *közönségünket* illeti meg, amely számarányához és vagyoni helyzetéhez mérten — ezt bátran

mondhatjuk — a legnagyobb kultúrnemzetek felett áll könyvolvasási és vásárlási készségével. *A magyarság könyvolvasó nemzeté lett, könyvbarát, könyvvásárló a szó legmagasabb, legteljesebb értelmében.* Nemcsak az úgynevezett felső tízezrekre vonatkozik ez, mert ezekből nem telhetik az a fogyasztás, amely termelésünk mennyiségét, sokféleségét, színvonalát és aránylagos meg abszolút olcsóságát lehetővé teszi.

A magyar könyvkultúra sokkal jelentőségesebb, semmint azt általánosságban hisszük és tudjuk s jelentőségét csak fokozza még az a körülmény, hogy határaink szűkítése és gazdasági viszonyaink romlása mellett is változatlanul fenntartjuk a termelés mennyiségének és minőségének azt a színvonalát, melyet békeidőben kiküzdeni sikerült.

COURBET MAGYAR VONATKOZÁSÚ RAJZAI

IRTA ELEK ARTÚR

Párisban, kissé elkésve, ez évben készülnek kiállítással Gustave Courbet halála ötvenedik évfordulójának megünneplésére (Courbet 1877-ben halt meg) s úgy tudjuk, a magyar gyűjtők anyagából kisebb emlékkiállításra készül Szépművészeti Múzeumunk is. Ettől az alkalomtól függetlenül is megérdemli a megemlítést Courbet művészetének néhány magyar vonatkozású kisebb alkotása. Courbet úgyszólván eredettől fogva szabadgondolkodó volt. A vallást általában megvetette, de annál is inkább az egyház szolgáit. Az apja is hasonló észjárású férfiú volt s valószínűleg ő nevelte gyermekfiába ezeket a gondolatokat. Antiklerikális érzelmeinek 1863-ban adott először feltűnő alakot Courbet. Akkor festette meg hírhedt képét, a *Retour de la Conférence*-ot. A kép utóbb elégett s ma már csak egy kisebb méretű replikája ismeretes.* Azt a jelenetet ábrázolta meg rajta karikatúrává fajuló célzatossággal, amint hét katolikus pap — plébánosok és káplánok — a szokásos heti értekezletük egyikéről (a szomszéd faluból) gyalog és számárháton hazafelé igyekeznek. Igen vidámak mind, néhányuk annál is több. Mozdulataikban és arckifejezésükben Courbet nagy kedvteléssel érzékítette meg a helyzet groteskségét. Festményét egyenesen botránykóznak szánta. Vele akarta megbosszulni azt a megalázást, amely nem sokkal előbb hivatalos részről érte. A képet beküldte a párisi

* Léonce Bénédite: Courbet, Paris.